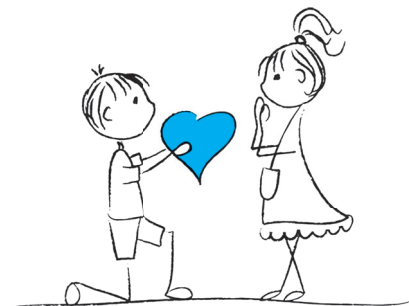

Problematika genderu a sexuality u dětí a dospívajících

Jan Kaňák

Slovníček pojmů:

- Borderwork:** Aktivity mezi chlapci a děvčaty, ve kterých se zvýrazňují rozdíly mezi těmito dvěma skupinami. Například hra na honěnou, kde chlapci honí dívky.
- Gender:** Existuje mnoho pojetí toho, co gender vlastně je, od toho názoru, že muži se od přírody chovají jinak než ženy (muži jsou z Marsu, ženy z Venuše) po chápání genderu jako naučených interakcí, které jsou vhodné pro chlapce a dívky.
- Genderová socializace:** Postupné učení se takovému chování, které odpovídá jednotlivému genderu.
- Hegemonní maskulinita:** Ve společnosti rozšířený obraz ideálního muže a jeho jednání a chování, kterého se snaží muži dosáhnout. Často je spojován s velkými příjmy, vedoucí pozicí, agresivitou, arogancí, velkým majetkem. Častou charakteristikou je vnímání žen, a obecně vzato všech ostatních, jako by byly určeny pro naplnění jeho potřeb. Protože gender není vázán na pohlaví, mohou naplňovat charakteristiky hegemonní maskulinity i ženy.
- Kategorie pohlaví:** Charakteristiky, kterými je možné dávat ve společnosti najevo příslušnost k jednomu nebo druhému pohlaví, jako například sestřih vlasů, oblečení.
- Pohlaví:** Primární pohlavní rysy (vagina, penis, případně chromozomové určení) spojené s mužskou nebo ženskou postavou. Pohlaví jako takové neumožňuje rozlišování lidí na muže a ženy v běžném společenském styku.
- Toxicita genderu:** Negativní dopady, které na člověka má jednání, které je spojené hlavně s jedním nebo druhým pohlavím. Například umírání mužů ve válkách je bráno jako toxicita genderu.

Úvod

Následující kapitola má za cíl představit koncept genderu, respektive jedno z jeho uchopení, a krátce popsat, jak dochází k tomu, že se ze skupiny novorozenech dětí stávají dívky a chlapci. Budeme se přitom věnovat především tzv. borderwork, neboli práci na hranicích mezi dívkami a chlapci, které si oni sami vytvářejí. Borderwork jsou, zjednodušeně řečeno, jakékoli aktivity, kdy se jak dívky, tak chlapci snaží, aby vznikly dvě odlišitelné skupinky, jedna dívčí, druhá chlapecká. Třeba taková hra na honěnou mezi dívkami a chlapci je příkladem borderwork. A dotkneme se v neposlední řadě také toho, jaký vliv má gender na sexualitu u chlapců a dívek. Využijeme přitom přístupů, které se zaměřují především na interakce mezi jedinci a na aktivní konstrukci genderu. Je zřejmé, že pokud se čtenářky a čtenáři budou chtít blíže seznámit jak s problematikou genderu, tak s oblastí genderové socializace, pak se před nimi otevře daleko širší prostranství sahající od psychologizujících teorií (viz Barša, 2002) až po dekonstrukci genderu (Butler, 1990). Proto prosím čtenářky a čtenáře, aby brali tento text čistě jako úvod, jako náhled na téma genderové problematiky. Pro podrobnější pohled na genderovou socializaci je možné využít texty Pavlíny Janošové (2008) a Claire Renzetti a Daniela Currana (2003). Pro teoretické uchopení genderu je pak vhodné nahlédnout do knihy Pavla Barši (2002). Dříve než se podíváme blíže na definování pojmu gender, je potřeba vymezit, co máme na mysli, pokud se bavíme o sexualitě. Ray a Meaney (2007) tvrdí, že jakkoli je sexualita běžnou součástí našeho života, je předmětem ztvárnění mnohých uměleckých i neuměleckých děl a je často součástí různých restrikcí a předpisů, je složité ji jasně nadefinovat. Foucault (1999) tak například poukazuje na to, že snaha vymazat sexualitu z kontextu výchovy vedla k rozdělování kolejí na chlapecké a dívčí a k dalším podobným zásahům, které ve své podstatě zvýraznily rozdíly mezi muži a ženami a učinily tak sexualitu výraznější. Proto budeme pro tuto kapitolu považovat za sexualitu to, co společnost vnímá jako vše, co se vztahuje k fyziologickým pochodům spojeným se stimulací genitálií.

1. Pohlaví, kategorie pohlaví a gender

Jak již bylo nastíněno, pojetí toho, co je gender, je opravdu široké. Zde budu vycházet z přístupu, který představují West a Zimmermann (1987, 2009), a to především z toho důvodu, že se v nich zaměřují na interakce, ve kterých gender vzniká. Zkoumají tedy to, jak v rámci výměn mezi jednotlivými lidmi vyrůstá gender a také jak se tam projevuje.

West a Zimmermann (1987) rozlišují pro zkoumání vlivu genderu na lidské životy koncepty pohlaví, kategorie pohlaví a genderu. Pohlaví definují jako rozdělení na muže a ženy na základě biologických charakteristik. To, zda je jedinec přiřazen (z hlediska pohlaví) ke skupině mužů, nebo žen, je závislé jednak na pohlaví jako takovém – tedy zda má dítě při narození penis, nebo vagínu. Dalším zdrojem takového přiřazování jsou chromozomy narozeného jedince. To, zda je z hlediska pohlaví jedinec muž, nebo žena, je mu vepsáno do rodného listu hned po narození.

Jenže v běžných interakcích není příliš možností, jak na základě genitálií nebo chromozomů zařazovat jedince jako muže nebo ženu. Představa, že by tedy lidé byli vnímáni jako muži či ženy jen na základě svých genitálií, není příliš aplikovatelná a s ohledem na individuální rozdíly není ani možné uvažovat o takovém přiřazování z hlediska sekundárních pohlavních znaků. West a Zimmermann (1987) proto navrhli kategorii pohlaví. Z toho důvodu vznikl, podle autorů konceptu, soubor norem, jak by měli muži či ženy na veřejnosti ukazovat, ke které ze dvou zmíněných kategorií patří. Takový soubor hodnot se týká účesů, stylů oblékání, chůze, používání určitého mluvnického rodu, tedy všeho, co ostatním umožňuje zařazení určitého jedince jako ženy, nebo jako muže, a to, řekněme, na první pohled. Jedná se o viditelné znaky, které o nás prohlašují, zda jsme muži, nebo ženy. Tyto kategorie nejsou definovány dopředu, tedy neexistuje seznam charakteristik jednoho či druhého pohlaví, ale kategorizace funguje podle logiky pokud–pak. To znamená, jestliže je možné jedince vidět jako toho, který přináleží ke kategorii, pak je daný jedinec takto kategorizován. Systém kategorizace tedy funguje tak, že jakmile jedince vidíme, automaticky uvažujeme nad tím, kam je možné jej zařadit. Je zřejmé, že pohlaví a kategorie pohlaví na sebe mohou, ale také nemusejí navazovat. Jinak řečeno, někdo, kdo je podle genitálu charakterizován v rodném listě jako muž, o sobě může na základě kategorie pohlaví prohlašovat, že je ženou, a toto prohlášení ještě

podpořit tím, že se v interakcích chová jako žena. A právě toto „chová se jako žena“ je vlastně pak gender.

„Gender je, naproti tomu, aktivitou situačně řízeného dosahování, ve světle normativních koncepcí, postojů a aktivit vhodných pro tu či onu kategorii pohlaví. Genderové aktivity se vynořují z, a podpírají nárok, příslušenství k jedné kategorii pohlaví“. (West, Zimmermann, 1987, str. 127).

Gender je tak aktivitou, která se objevuje v každodenních činnostech a interakcích jedinců a zároveň (což může působit poněkud zmatečně) tyto interakce konstruuje a určuje. Gender je ale také dosahováním výkonu, který potvrzuje přináležení jedince k dané kategorii pohlaví. Existuje tedy určitý řád, který určuje jak se má v určité situaci zachovat muž a jak se má zachovat žena. Tím, že se takto jedinci chovají, jednak konstruují gender v interakcích, ale současně i upevňují normativní řád (Fenstermaker, West, Zimmermann, 2002). Příkladem takového chování mohou být různé zásady slušného chování. Řekněme, že máme situaci dvou lidí, kteří si chtějí v týž moment sednout na sedadlo v autobusu. Protože pohlaví není možné určit (za předpokladu, že nejsou oba dva nazi), vstupují do hry a) znaky přináležení ke kategoriím pohlaví a b) gender. Oba dva tedy nejprve zařadí druhého do kategorie muže nebo ženy (to je ono přiřazení na základě kategorie pohlaví) a následně muž pustí ženu (v souladu se slušným chováním) sednout, ta toho využije a poděkuje. Toto chování je právě onen gender, který se odvíjí od normy určující kdo koho má pustit sednout, pokud se sejdou muž a žena. Obdobné dělení, které ovšem bere v potaz spíše rozdělení mezi tím, jak sám sebe chápu, a tím, za koho jsem považován, rozděluje genderový status (za co mě považuje okolí), genderovou identitu (jak vnímám sám sebe) a gender display (genderové zobrazení, neboli to, jak dávám najevo svoji feminitu či maskulinitu) (Dozier, 2005).

Gender tak není nahlížen jako určitá role, a to především proto, že pro gender jako takový není charakteristický specifický rámec, ve kterém by se rolové chování projevovalo. Rolové chování tak může být spojeno například s pozicí pracovníka v zařízení, hlídače v galerii či policisty nebo lékaře, ale nikoli pak s hraním genderu. Gender se tak nehraje, ale aktivně se vytváří v různých kontextech našeho života (Moloney, Fenstermaker, 2002; West, Fenstermaker, 2002). A z hlediska tohoto konceptu se pak mohou jako muži chovat i ženy a gender je možné rozdělit na

maskulinitu a feminitu (Connell, 2005). Jak ovšem působí gender v životech dětí a dospívajících?

2. Rozdělování na holky a kluky

Vrůstání do chlapců a dívek je obvykle označováno jako genderová socializace. Předpoklady o tom, že jedinec vrůstá do nějaké předem připravené role muže nebo ženy, se v praxi příliš nepotvrzuje, protože maskulinit i feminit je více než jen dvě základní. Můžeme proto předpokládat, že stávání se mužem či ženou je dáno tím, jak děti a dospívající vnímají normy, a to jak ve své rodině, tak v okolí a jak se dokáží s různými obrazy toho, jací a jaké by měli být, vyrovnat (Jarkovská, 2009). Ukazuje se, že již od narození (resp. početí) začínají rodiče uvažovat o svých dětech jako o genderovaných bytostech a zhruba od dvou let pak i ony děti začínají hrát aktivní roli v procesu genderové socializace. Různé výzkumy potvrzují předpoklad, že otcové více než matky aktivně utvářejí genderované normy chování a zacházejí odlišněji se syny a dcerami. Příkladem by mohla být situace, kdy by otec vzal svého malého syna na autíčka, kdežto dceru by vzal na kolotoč s poníky. Matce by to bylo zřejmě jedno a o týden později by oba dva potomky vzala buď na jednu či druhou, případně na obě atrakce.

Stejně tak otcové a matky více lpí na tom, aby genderovým normám, které sami zastávají, spíše odpovídali chlapci, a snaží se je na rozdíl od dívek také více ovlivnit. U dívek je naopak genderově nekorektní chování často podporováno (Kane, 2006). Kdybychom se vrátili k té stejné rodině, která své ratolesti bere na kolotoče a další atrakce, pak by zřejmě rodiče nesouhlasili s tím, aby si jejich syn hrál s panenkami, kdežto dceři by zřejmě nezakazovali hrát si na opraváře aut. K podobným závěrům došli ve své studii i Solebello a Elliott (2011). Ti zkoumali postoje otců k normám týkajícím se sexuality. Otcové jsou podle zjištění daleko shovívavější k tomu, když jim dívky (dcery) oznamují, že z hlediska sexuality preferují partnerky ženy než muže. Naproti tomu homosexuální preference u synů je otci silně odmítána a napadána. Snaží se o co nejjasnější vymezení toho, že by chlapci neměli být homosexuální. Z tohoto pohledu jsou na tom dívky, ve své podstatě, o něco lépe – tedy pokud platí, že jejich genderově nekorektní chování není napadáno a není bráno jako potíže a narušení norem rodiny.

Genderově nekorektní chování u chlapců je nahlíženo rodiči jako problematické, a to často proto, že je spojováno s homosexualitou (Martin, 2005). Pokud se tak Karin Martin v názvu své statě ptá, zda si může William vzít panenku na hraní, pokud ji chce, pak by odpověď většiny rodičů zněla nikoli. Renzetti a Curran (2003) také poukazují na to, že na chování dětí a dospívajících se nahlíží jinak, pokud se jedná o dívky nebo o chlapce. Agresivní chování je jinak posuzováno, pokud se ho dopustí dívka, než když se ho dopustí chlapec, a to s tím rozdílem, že u chlapců je (s ohledem na genderové normy) akceptovatelnější. A tak se stane, že pokud okolo jednoho roku děti „nevykazovaly ve svých pokusech o komunikaci žádné systematické odlišnosti“, pak vlivem rozdílných rodičovských reakcí si o rok později „chlapci počínali asertivněji a dívky zase více mluvily“. (Renzetti, Curran, 2003, str. 111). Golombok a Fivush (1994) také upozorňují na to, že chlapci jsou často vnímáni a hodnoceni jako hrubší a silnější, kdežto dívky jako jemnější, jakkoli takové rozdíly z hlediska fyziologického nejsou u dětí detekovány. Giddens (2009) pak přibližuje výzkum chování dospělých s ohledem na pohlaví dítěte následovně.

Šestiměsíční dítě bylo oblečeno nejprve jako chlapec a pak jako dívka a byly sledovány reakce dospělých. Jakkoli se jednalo o stejné dítě, reakce byly rozdílné, když bylo oblečeno jako dívka nebo jako chlapec. Giddens (2009) uvádí, že se na „dívku“ dospělí usmívali a nabízeli ke hraní panenku, její pláč hodnotili jako jemný a celkově jim „holčička“ přišla sladká. „Chlapci“ pak nabízeli vláček a další chlapecké hračky.

A lze také dodat, že z hlediska genderové socializace nehraje výraznější roli, zda dítě vyrůstá v rodině heterosexuálních, nebo homosexuálních rodičů (Golombok, Fivush, 1994). Zahraniční výzkumy ukazují, že například v USA je rodičem každá pátá lesba a každý desátý gay. První studie, které zkoumají dopad výchovy v rodině s homosexuálními rodiči, se začaly objevovat v 90. letech. Postupně se začalo poukazovat na to, že děti vyrůstající s heterosexuálními či homosexuálními rodiči se neliší co do identifikace se svým biologickým pohlavím (nedochází tedy k tomu, že chlapec vyrůstající s lesbickým párem bude sám sebe považovat za dívku), emoční stability, výkonů ve škole, oblíbenosti televizních programů, hrdinů či hraček, které preferovaly. V rodinách, kde děti vychovávaly lesbické matky, se jak dívky, tak chlapci chovali méně v souladu s tradičními genderovými normami. Dívky tíhly k povoláním typičtějším pro chlapce a chlapci byli méně agresivní, lépe vyjadřovali své emoce a tolik

je nepotlačovali. Navíc se děti lesbických matek ve školy častěji přátelily jak s dětmi stejného pohlaví, tak i opačného (Nedbálková, Polášková, 2004), což se někdy děje také potom, co lidé absolvují sebezkušenostní terapeutické výcviky.

Asi největší vliv mají genderové stereotypy na děti v období před nástupem do školy. Okolo tří let věku začínají děti preferovat hru s dětmi, které mají stejnou kategorii pohlaví, a začínají se také výrazně rozdělovat vzorce hraní u chlapeckých a dívčích skupin. Dívky tak například směřují k interakcím jedné s druhou (tedy ve dvojicích), kdežto chlapci mají při hraní blíže k vytváření větších skupin (Golombok, Fivush, 1994). Hry jsou také prostředkem k vydělování dívek a chlapců, k rozdělování genderovaného světa. Barrie Thorne (1993) sledovala, jak se pomocí her zvýrazňuje rozdělování na ženský a mužský svět. Toto zvýrazňování rozdílností, které se neobjevuje vždy, pojmenovala termínem **borderwork**, který by bylo možné volně přeložit jako „práce na hranicích“. Pro zkoumání genderu je pak nutné se zaměřit na to, za jakých okolností je gender důležitý a zdůrazňovaný, a kdy je naopak ignorovanou součástí lidských interakcí. Školní systém je, podle Thorne, protknut genderovými hranicemi a jak děti, tak učitelé je berou jako jednu dané. Rozdělování hodin tělocviku na dívčí a chlapecké je jedním z příkladů, kdy gender hraje roli. A toto rozdělování je často zachováno, i když se jedná o spojené aktivity. Často je v prostoru vymezena hranice, kde si hrají chlapci a kde dívky a v případech společných her spolu často soupeří. Typickým příkladem je pro autorku hra na honěnou, kdy existují dva modely: a to buď že dívky honí chlapce, anebo chlapci honí dívky. Connell (2002) v této souvislosti upozorňovala na hru „cocky-laura“, kterou mohli hrát pouze chlapci. Zmíněná hra je jakousi upravenou hrou na honěnou, ale s tím rozdílem, že jsou hráči na začátku rozdělení do dvou týmů a jeden tým se snaží pochyťat hráče druhého týmu.

Toto rozdělení ve školách ovšem nemusí působit i mimo ně. Thorne si v rámci výzkumu povídala s dívkou, kterou nikdy neviděla hrát hry s chlapci, a ta jí řekla, že „často hrávala fotbal s chlapci u nich v sousedství“. (Thorne, 1993, str. 50). To, co podle autorky sehrává roli, je fakt, že se ve školních třídách děti a dospívající více potkávají se svými vrstevníky než v lokalitě, kde bydlí. To přispívá ke zvýrazňování genderu.

Thorne (1993) si často všimla jevu, který označila jako škádlení, kdy jak děti, tak dospělí různě škádlili ty, kteří se chtěli zapojit do aktivit, které nebyly určeny pro jejich pohlaví. Toto škádlení se projevovalo tím, že pokud se dívka s chlapcem

rozhodli dělat jakoukoli školní aktivitu spolu, začali být nahlas označováni jako pár. Děti, ale stejně tak i dospělí je verbálně označovali jako ty, kteří spolu chodí nebo spolu něco mají. V tomto kontextu se nám může ještě stále vybavit česká praxe, kdy jsou takovéto dvojice na zdech či chodnících pojmenováni a jejich jména doplněna o VSL (rozuměj „velká světová láska“) nebo jiným ekvivalentem označujícím, že spolu dotyčně chodí. Kromě škádlení pak byly mezi dětmi pozorovány ještě další dvě aktivity.

První z nich je označována jako zpochybňování či argumentování (*disputing*). Častěji jsou tyto aktivity pozorovány v rámci skupin chlapců. Nicméně k této aktivitě dochází občas i mezi dívkami a chlapci, a pokud se tak děje, pak se touto formou posilují genderové normy. Argumentování je charakteristické tím, že v rámci skupiny, která diskutuje, se probírají a řeší neshody ohledně sociálních norem, což pro dětský věk mohou být pravidla her a jejich konkrétní výklad, chování při hodinách ve škole atp.

Druhou z nich jsou již jednou popsány hry (*play*), kde se zdá, že s věkem se mění počet hravých interakcí mezi dívkami a chlapci. Zatímco v první třídě ještě chlapci s dívkami nejčastěji hrají deskové hry, do třetí třídy se počet těchto chlapecko-dívčích her snižuje. Nutno ovšem dodat, že zde prezentované výzkumy dalších dvou aktivit byly realizovány v centru, kam děti docházely po škole (Voss, 1997). A i v rámci školního systému a během dospívání platí, že ti, kteří prezentují sexuální či vztahovou náklonnost ke stejnému pohlaví, jsou v daleko větším ohrožení, že bude narušeno jejich well-being, neboli volně řečeno životní spokojenost. Negativní pocity, které bývají spojené s poklesem pocíťované životní spokojenosti, jsou u lidí, kteří preferují sexuální partnery či partnerky stejného pohlaví, dány především reakcemi okolí na jejich sexuální orientaci (Wilkinson, Pearson, 2009).

3. Gender, sexualita a romantická láska

Během dospívání pak genderové normy působí na to, jak by se měli chovat správní kluci a správné holky. Deborah Tolman (1994) poukazuje na to, že během adolescence jsou to často právě dívky, které ztrácejí možnost mluvit o tom, co cítí, co vnímají, a to především s ohledem na rostoucí tlak být hodnou holkou (*nice girl*) a výhledově

také dobrou ženou (*good woman*). V průběhu dospívání začínají být dívky vnímány prizmatem sexuality a jako sexuální objekty, a zároveň jako někdo, kdo by měl svoji sexualitu ideálně rozvíjet v heterosexuálních vztazích s cílem zakotvení v manželství. To, že jsou takto vnímány a že gender začíná hrát silnější roli v partnerských vztazích, následně vede podle Tolman (1994) k tomu, že ženy umlčují vlastní chápání emocí a potřeb s ohledem na zachování vztahu. Takto vypadá sexuální dospívání dívek především v patriarchální společnosti (což jsou společnosti, kde, velmi zjednodušeně řečeno, existuje jasné rozdělení rolí mužů a žen a kde muži mají navrch). S ohledem na to, že se tyto normy v současné době někdy rozvolňují, dochází i k tomu, že se dívky proti takovým normám učí vymezovat (Tolman, 1994). Je samozřejmě nutné konstatovat, že tyto charakteristiky se nemusí týkat všech a že vliv genderu na individuální životy se mění s ohledem na různé lokace a čas (Hewit, 2004).

Z hlediska sexuálního chování se často uvažuje o tom, že chlapci jsou více aktivní a invazivní. Chlapci jsou těmi, kteří iniciují kontakt a snaží se dívky přimět k pohlavnímu styku či k dalším sexuálním aktivitám. S aktivitou chlapců je pak také spojeno to, že mají mít více sexuálních partnerek, kdežto dívky se učí pohlavní zdrženlivosti a mají menší počet partnerů (Hird, Jacskon, 2001). Petersen a Hyde (2010) ovšem upozorňují na to, že se rozdíly netýkají veškerého sexuálního chování. U sebeuspokojování nebyly shledány (v rámci meta-analýzy) rozdíly mezi chlapci a dívkami. Tolman a Szalacha (1999) se věnovaly tomu, jak samy dívky popisují sexuální touhu. Podle autorek si dívky spojují sexualitu a tělesnou touhu se vztahem a neberou ji jako čistě tělesnou záležitost. U dívek se také objevují rozdíly mezi tím, co by samy chtěly, a tím, co jim společnost ukazuje, že by měly chtít. Tento rozpor, resp. jeho existence, je také dána tím, zda dívky bydlí ve městě, nebo na předměstích a ve vesnicích. Tam, kde je vyšší společenská kontrola, kde se lidé více znají, tam také dívky pociťují vyšší rozpor mezi normami a tím, co by samy chtěly. Tam, kde je vyšší anonymita, není společenský tlak tak velký.

I pro chlapce se v průběhu dospívání začíná propojovat sexualita s genderem. Connell (1990, 2005) poukazuje na to, že právě heterosexuality je jednou z podmínek dosahování hegemonní maskulinity. O co se jedná? Connell (2005) definuje čtyři základní druhy maskulinit: jedná se o **hegemonní, podřadnou, spoluúčastnou a marginalizovanou** maskulinitu. Společenský řád (skrže masmédia či normy skupiny)

prezentuje ideální pojetí mužství, tedy toho, jak by se dospívající nebo dospělý muž měl chovat. Takovéto pojetí ideálního muže se pak nazývá hegemonním. Neznamená to nutně, že by bylo formou nejrozšířenější, je ale formou normativní (Connell, Messerschmidt, 2005). Neměli bychom si ale z výše prezentovaného vyvozovat, že se mediální tlak a normy týkají toliko budování maskulinit. I na budování feminit (tedy ženských způsobů interakcí) mají mediální obsahy svůj vliv. Mary Jane Kehily (1999) zkoumala ve skupině žáků a žákyň, jaký vliv mají prezentované sexuální obsahy v časopisech. Výstupy jsou očekávatelné. Dospívající využívají těchto obsahů jako rámců, v nichž diskutují na téma sexuality a které se jim stávají referenčním zdrojem pro jejich samotné sexuální chování. Nicméně zatímco chlapani se odmítají o obsazích tiskovin společně bavit či si je snad společně číst (což vnímají jako nemužské chování), pro dívky jsou zdrojem sdílení ve skupinách a k jejich kolektivnímu čtení se hlásí.

Hegemonní muž se pak má chovat nadřazeně, nemá projevovat příliš emocí, má mít moc nad ostatními, a to i v partnerských či sexuálních vztazích (Badinter, 2005; Šmídová, 2004). V dětství se příslušnost k hegemonní maskulinitě může projevovat v tom, že je dotyčný chlapec (připomeňme však, že hegemonní maskulinitu může zastávat i dívka) agresivní vůči ostatním, nosí oblečení podle nejnovějších trendů, má nejnovější mobil, který chce, v rámci skupiny vše dostane a vybírá si, s kým chce kamarádit a s kým ne, s kým se chce bavit a s kým ne a určuje pravidla her. Většina mužů ale tyto normativní charakteristiky nenaplní zcela, a zaujímají proto pozici spoluúčastné maskulinity, která není pouze určitým nařazením charakteristik. Je také charakteristická potřebou uzavírat kompromisy a dohody se ženami (Connell, 2005). Což by v návaznosti na předchozí příklad mohlo vypadat tak, že se ostatní chlapani snaží chovat stejně, nicméně jsou nuceni čas od času se domluvit i s dívkami, třeba v rámci her. Samozřejmě je potřeba v tomto kontextu uvažovat také o vývojově psychologickém pohledu na utváření skupin, kde se chlapani s dívkami v rámci vrstevnických kamarádských vztahů začínají potkávat více až ve střední adolescenci, tedy mezi 13 až 16 lety (Macek, 2003). Takže zatímco z hlediska sexuality si hegemonní muž, lidově řečeno, bere to, co chce, a chová se tak, že je tu žena pro jeho potěšení, spoluúčastní muži se i v oblasti sexuality musí se ženami domluvit na tom, co by jim vyhovovalo. Zároveň ale platí, že normy, které určují, jaké chování, a to včetně

sexuálního, je pro muže vhodné, ovlivňují také to, o čem jsou dospívající chlapci ochotni mluvit ve vlastní vrstevnické skupině. Sexuální praktiky nebo zážitky, které nejsou dostatečně mužské, dospívající chlapci potlačují a nedochází tak k jejich sdílení (Richardson, 2010).

Mediální a společenský tlak se snaží akcentovat pojetí hegemonní a aktivní volba jiné cesty může být viděna jako protest (k tomu viz dále). Oproti nadřazené, hegemonní formě společenský řád konstruuje maskulinitu podřadnou. A právě podřadná maskulinita je definována skrze sexualitu, protože jako podřadní muži jsou částí společnosti vnímáni muži, kteří mají homosexuální orientaci. Podřadná maskulinita je připodobňována k feminitě a takoví muži jsou označováni jako slaboušci, mamánci atp. Jsou na společenském žebříčku vylučováni na okraj. Ve školním nebo školkovém prostředí se mohou projevovat tak, že si hrají i s dívkami a hrají si především s hračkami, které nejsou typické pro chlapce. Jakkoli není heterosexuality nyní již nejzásadnějším charakterovým rysem pro dosahování „správného“ mužství, je označení někoho za homosexuála stále vnímáno ve vrstevnické skupině jako možnost, jak jedince zařadit k podřízené maskulinitě. Právě skrze označování před skupinou jsou jedinci zařazováni k určitým kategoriím (Charmaz, 2006). Předpoklad, že takovéto rozdělování působí i u dospívajících, se podařilo podepřít i v rámci iniciálního zkoumání konstrukcí maskulinit u dospívajících chlapců i dívek (Kaňák, 2009).

Connell (2005) pak také dodává, že z hlediska postavení ve společnosti to není pouze gender, ale také etnicita, třída a další faktory, které určují to, zda je jedinec spíše v podřízené, tedy znevýhodněné pozici. Proto svůj koncept rozšířil o maskulinitu marginalizovanou. Muži, kteří ji zastávají, mohou naplňovat charakteristiky hegemonní maskulinity, ale z hlediska postavení ve společnosti jsou znevýhodňováni například věkem nebo příslušností k určitému etniku. Konečně pak pojetí **protestní maskulinity** poukazuje na to, že ve všech výše zmíněných případech se jedinci snaží zachovat stávající řád společnosti, kdežto protestní muži (a ženy)¹ proti stávajícímu řádu aktivně vystupují a jako takoví mohou zaujímat prvky hegemonní maskulinity stejně jako podřadné. Mohou totožně vnímat sexualitu jako nástroj vlastního sebeuspokojení nebo jako součást romantických vztahů.

1 V rámci pojetí genderu nezáleží na tom, zda se jedná o muže či ženy, a to ať již z hlediska pohlaví, tak stejně i z hlediska kategorie pohlaví.

Giddens (1992) poukazuje na to, že romantická láska se v patriarchálních uspořádáních spojuje především se ženami. Na jedné straně je koncept romantické lásky využíván k tomu, aby podpořil zanoření žen do domácnosti a jejich separaci od venkovního světa. Na straně druhé, tvrdí Giddens, byla také romantická láska zdrojem autonomie žen. Na jedné straně tak romantická láska vede nutně k uzavření manželství, a proto slouží jako nástroj pro následující separaci od venkovního světa. Žena se zamilovala a celý proces zamilování a randění směřoval ke sňatku a zastávání role ženy pečovatelky a muže živitele. Na stranu druhou, akceptování romantické lásky umožnilo svobodu ve výběru partnera. Akceptací romantické lásky se ve společnosti postavila hráz proti předem připraveným a domluveným sňatkům. Pro muže je romantická láska často stavěna (co se mediálních obrazů týče) do opozice s touhou a vášní. Na jedné straně stojí domov a rodina, na straně druhé milenka. Z tohoto rozporu pak plyne mužský cynismus, který se vztahuje k romancice. Přijetí konceptu romantické lásky v životě jedince poté vede k neslučitelnosti s živelnou sexualitou a střídáním partnerů, a to především z důvodu spojení duší obou aktérů, které se u romantické lásky předpokládá. Martin a Kazyak (2009) k tomu dodávají, že jsou to právě romantické filmy, které zvýrazňují heterosexuálnost jako společenskou normu. Zdá se, že romantická láska je v mediálním obraze spojována s heterosexuálními vztahy a je využívána jako nástroj udržování žen v domácnostech – výsledkem romantické lásky je často svatba a výhled na narozené dítě či děti. Tam obvykle romantické filmy končí a pramálo se dozvídáme o zapeklitostech životních peripetii mužů i žen. A zdá se, že s jakýmkoli vybočením z normy romantické lásky heterosexuálního páru následované společným životem v manželství je potřeba se vyrovnat, je nezbytné se mu aktivně věnovat. Takové vybočení je vnímáno jako mimo-řádné, jako něco, co je potřeba ospravedlnit (Wolkomir, 2009).

Zároveň se v posledních letech ukazuje, že zažitě heterosexuální pravidlo, že muži chtějí sex a ženy chtějí lásku (resp. jsi-li muž, máš chtít sex a jsi-li žena, pak máš chtít lásku), není naplňováno bez určité resistance. Normy, které jsou na toto pravidlo heterosexuality navázány, jsou poměrně komplexnější a kromě zájmu o sex/vztah se týkají také aktivity (ženy jsou spíše pasivní účastnice sexuality). Louisa Allen (2003) tvrdí, že v současné době dospívající jednájí ve shodě s výše uvedeným předpokladem, ale zároveň ho i různě pozměňují a odchylují se od něj. To, co

odchylování umožňuje, je, podle autorky a její studie, sociální lokace aktérů a aktérek. To znamená, že pokud dospívající vyrůstá v prostředí, které mu umožní odchýlení od normy, pak je často pravidlo o mužské sexualitě a ženské vztahovosti přetvářeno, nebo dokonce odmítáno. Ženy a dívky například častěji mluví o své sexuální touze a vnímají se jako sexuálně aktivní tam, kde nejsou tyto názory a jejich projevy hodnoceny jako nenormální, kde existuje tolerance k odlišnostem. Navíc určitá vazba na prostředí (*context bound*) se projevuje i v rozdílných názorech na konstrukci vlastní sexuální subjektivity: něco jiného říkají dospívající ve veřejném prostoru, něco jiného v blízkém, intimním vztahu.

Závěr

V této kapitole jsme se zabývali vymezením toho, co se skrývá pod pojmem gender. Poukázali jsme na to, že se jedná o takové způsoby chování a jednání (interakcí), které jsou připisovány obvykle jednomu nebo druhému pohlaví. V rámci genderu se pak odehrává jak proces socializace a vydělování dívek a chlapců, tak také sexuální chování dospívajících. Dospělí více ovlivňují správné genderové chování chlapců než dívek, ale genderové rozdílnosti se samy zvýrazňují při hrách, které děti hrají. Stejně tak dospělí negativně reagují, pokud zjistí, že se jejich dítě chová jinak, než jak by, s ohledem na správné genderové chování, mělo.

Pokud přijmeme koncept hegemonní (nadřazené) maskulinity, je možné říci, že správným mužem je ten, kdo využívá oblasti života k vlastnímu uspokojení, kdo má moc. To stejné platí i v oblasti sexuality: tlak na dosahování hegemonní maskulinity vede k tomu, že jsou ženy vnímány muži z hlediska sexuality jako (hrubě řečeno) nástroje využitelné k naplnění vlastních cílů. Tento obraz ale není uskutečňován všemi muži (buď proto, že nechtějí, nebo proto, že nemohou), a proto není možné tvrdit, že gender ovlivňuje sexualitu zcela. Stejně tak se zdá, že měl gender vliv na formování konceptu romantické lásky, která byla cílena spíše na ženy a měla je na jedné straně udržet v oblasti domácností, na straně druhé ale paradoxně podpořila jejich sílu. Romantická láska je pak muži ironizována především proto, že v rámci tohoto konceptu vzniká rozpor mezi romantikou a vášní.

Možná že pak tedy genderová toxicita (Connell, 2005) působí z hlediska genderové socializace a sexuality silněji u mužů, na které se, podle některých výzkumů, více váže potřeba naplňovat normativní ideál hegemonní maskulinity.

Použitá literatura a zdroje

- Allen, L. (2003). Girls Want Sex, Boys Want Love: Resisting Dominant Discourses of (Hetero) Sexuality. *Sexualities*, 6 (2). 215–236.
- Badinter, E. (2005). *XY: o mužské identitě*. Praha, Litomyšl: Paseka.
- Barša, P. (2002). *Panství člověka a touha ženy: Feminismus mezi psychoanalýzou a post-strukturalismem*. Praha: SLON.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: feminism and subversion of identity*. New York: Routledge.
- Connell, R. W. (1990). A whole new World: Remaking Masculinity in the Context of the Environmental Movement. *Gender & Society*, 4 (4). 452–478.
- Connell, R. W. (2002). *Gender*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. & Messerschmidt, J. W. (2005). Hegemonic masculinity: Rethinking the Concept. *Gender & Society*, 19 (6). 829–859.
- Dozier, R. (2005). Beards, Breasts, And Bodies: Doing Sex in a Gendered World. *Gender & Society*, 19 (3). 297–316.
- Fenstermaker, S., West, C. & Zimmermann, D. H., (2002). Gender Inequality: New Conceptual Terrain. In Fenstermaker, S. & West, C. (eds.), *Doing Gender, Doing Difference: Inequality, Power and Institutional Change*. (25–39). New York: Routledge.
- Foucault, M. (1991). *Dějiny sexuality I*. Praha: Herrmann & synové.
- Giddens, A. (1992). *The Transformation of Intimacy: Sexuality, Love and Eroticism in Modern Societies*. Stanford: Stanford University Press.
- Giddens, A. (2009). *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Golombok, S. & Fivush, R. (1994). *Gender Development*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hewitt, W. L. (2004). A Man's Gotta Do What a Man's Gotta Do!: Masculinity and Manhood in Social Studies Education. *The Social Studies*, 95 (2). 83–85.
- Hird, M. J. & Jackson, S. (2001). Were „Angels“ and „Wuses“ fear to tread: Sexual Coercion in Adolescent Dating Relationships. *Journal of Sociology*, 37 (1). 209–232.
- Charmaz, K. (2006). The Power of Names. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35 (4). 396–399.
- Janošová, P. (2008). *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskali*. Praha: Grada Publishing.
- Jarkovská, L. (2009). *Genderová reprodukce v každodennosti školní třídy: Etnografický výzkum*. Nepublikovaná disertační práce. Brno: FSS MU.

- Kane, E. W. (2006). No Way My Boys Are Going to be like That!: Parents' Responses to Children's Gender Nonconformity. *Gender & Society*, 20 (2). 149–176.
- Kaňák, J. (2009). *Konstrukce maskulinit u klientů a klientek Nízkooprávněného zařízení pro děti a mládež*. Nepublikovaná bakalářská práce. Brno: FSS MU.
- Kehily, M. J. (1992). More Sugar? Teen Magazines, Gender Displays and Sexual Learning. *European Journal of Cultural Studies*, 2 (1). 65–89.
- Macek, P. (2003). *Adolescence*. Praha: Portál.
- Martin, K. A. (2005). William wants a Doll. Can He have One?: Feminists, Child Care Advisors, and Gender-Neutral Child Rearing. *Gender & Society*, 19 (4). 456–479.
- Martin, K. A. & Kazyak, E. (2009). Hetero-romantic Love and Heterosexiness in Children's G-rated Films. *Gender & Society*, 23 (3). 315–336.
- Moloney, M. & Fenstermaker, S. (2002). Performing and Accomplishment: Reconciling Feminist Conceptions of Gender. In Fenstermaker, S. & West, C. (eds.), *Doing Gender, Doing Difference: Inequality, Power and Institutional Change*. (189–204). New York: Routledge.
- Nedbálková, K., Polášková, E. (2005). Gay a lesbické rodiny. In *Psychologické dny 2004: Svět žen a svět mužů. Polarita a vzájemné obohacování: sborník příspěvků z konference Psychologické dny*. (120–131). Olomouc: Universita Palackého v Olomouci.
- Peterson, J. L. & Hyde, J. S. (2010). A meta-analytic review of research on gender differences in sexuality, 1993–2007. *Psychological Bulletin*, 136(1): 21–38.
- Ray, B. J. & Meaney, G. J. (2007). The Pursuit of Sexual Pleasure. *Sexuality & Culture*, 11 (1). 28–51.
- Renzetti, C. M. & Curran, D. J. (2003). *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum.
- Richardson, D. (2010). Youth Masculinities: Compelling Male Heterosexuality. *The British Journal of Sociology*, 61 (4). 737–756.
- Solebello, N. & Elliott, S. (2011). „We Want Them to Be as Heterosexual as Possible“: Fathers Talk about Their Teen Children's Sexuality. *Gender & Society*, 25 (3). 293–315.
- Šmidová, I. (2004). *Jiní muži: Alternativní životní dráhy mužů v České republice*. Nepublikovaná disertační práce. Brno: FSS MU.
- Thorne, B. (1993). *Gender Play: Boys and Girls in School*. Buckingham: Open University Press.
- Tolman, D. L. & Szalacha, L. A. (1999). Dimension of Desire. *Psychology of Women Quarterly*, 23 (1). 7–39.
- Tolman, D. L. (1994). Doing Desire: Adolescent Girls' Struggles for/with Sexuality. *Gender & Society*, 8 (3). 324–342.

- Voss, L. S. (1997). Teasing, Disputing, and Playing: Cross-Gender Interactions and Space Utilization among First and Third Grade. *Gender & Society*, 11 (2). 238–256.
- West, C. & Fenstermaker, S. (2002). Power, Inequality, and Accomplishment of Gender: An Ethnometodological View. In Fenstermaker, S. & West, C. (eds.), *Doing Gender, Doing Difference: Inequality, Power and Institutional Change*. (41–54). New York: Routledge.
- West, C. & Zimmermann, D. H. (1987). Doing Gender. *Gender & Society*, 1 (2). 125–151.
- West, C. & Zimmermann, D. H. (2009). Accounting for Doing Gender. *Gender & Society*, 23 (1). 112–122.
- Wilkinson, L. & Pearson, J. (2009). School Culture and the Well-Being of Same-Sex-Attracted Youth. *Gender & Society*, 23 (4). 542–568.
- Wolkomir, M. (2009). Making Heteronormative Reconciliations: The Story of Romantic Love, Sexuality, and Gender in Mixed-Orientation Marriages. *Gender & Society*, 23 (4). 494–519.